

Nota: Cum ait Paulus, « quasi ex operibus, » non est *quasi*, non est similitudinis, nec comparativum, sed assertivum. Adde *quasi* sonare presumptionem vel fastum: presuebant siquidem Judaei sibi propter opera legis deberi justitiam, sed falso.

Vers. 33. 33. OFFENDERUNT ENIM IN LAPIDEM OFFENSIONIS (in Christum), SICUT SCRIPTUM EST: ECCE PONO IN SION LAPIDEM OFFENSIONIS, ET PETRAM SCANDALI. — Citat Paulus *Isaia* xxviii, 16 et viii, 14. Cap. xxviii, sic habet *Isaia*: « Ecce ego mittam in fundamentis Sion, » id est *Ecclesia*, quae in Pentecoste co-

pit in Sion, « lapidem angularum. » Cap. vero viii, sic habet: « Timorem ejus (scilicet regis Syriae Rasin) ne timeatis, neque paveatis: Dominum exercituum sanctificate (id est glorificate, sperando in eum, illique placendo et obediendo, sicque vobis eum conciliando); ipse (sit) pavor vester, et ipse terror vester (tum passive, quem ut terribilem revereamini; tum active, qui faciat vos regi Syriae et hostibus terribiles), et erit vobis sanctificationem, » *q. d.* Dominus credentes et sperantes in se sanctificabit, et ut sanctos suos proteget, critique eis quasi sanctuarium et asylum. Hoc enim significat Hebraeorum *מִקְדָּשׁ* *mikdash*. « Incredulis autem ex duobus domibus, » hoc est, *ex duobus regnis*, puta Juda et Israel, sive duarum et decem tribuum Israel, erit « in lapidem offensionis, » in quem impingant. Dicent enim: Deus noster non est tam potens et fortis, quam putabamus, non potest liberare nos, itaque ab hoste conteremur. Est metaphora ab iis sumpta, qui per viam incidentes, in lapides quos non vident, pedibus impingunt.

Allegorice Apostolus hic haec verba *Isaiae* de Christo explicat. Nam Christus Judaeis fuit lapis offensionis; quia videntes Judaei Christi humilitatem, paupertatem, mortem, noluerunt eum agnoscere Messiam, offensi ejus abiectione; expectabant enim Messiam, quasi filium Davidis et Salomonis opulentum et magnificentem, qui eadem pompa regali veniret et Judaeos ditaret et bearet. Sed iste modus, utpote nimis carnalis, non placuit Deo. Hinc alium modum justificandi et salutis elegit, scilicet proponere Christum pauperem et crucifixum mediatorem, ut per eum justitiam

et salutem speremus, cum mille alios modos eligere potuisset. Et sic originaliter et remote est electionis Dei, proxime vero et immediate est culpa Judaeorum, quod ipsi sunt rejecti a justitia et salute. Sicut e contrario, obedientia et fides in Christo: *»* tentibus causa est quod ipse sit acceptus et electe ad justitiam et salutem.

Nota: idem hic est « lapis offensionis, et petra scandali. » Augustinus tamen, in *Psal.* xlv, haec duo distinguit: Christus, inquit, in vita fuit lapis offensionis, in quem sua incredulitate impigerunt Judaei; post resurrectionem vero fuit eisdem petra scandali, quando ut gravis petra cecidit supra Judaeos, eosque per Titum et Vespasianum contrivit.

OMNIS QUI CREDIT IN EUM, NON CONFUNDETUR. — Citat Paulus *Isaia* xxviii, 16, ubi pro « non confundetur, » Interpres noster vertit, « non festinet, » scilicet fidelis, volens sibi statim Christum ab *Isaia* et Prophetis promissum exhiberi; sed expectet patienter, quia certissime ego Deus promissionem meam de Christo complebo. Septuaginta vero, et ex iis S. Petrus, *1. epist.* ii, 7, et Paulus hic vertunt, *non confundetur*, scilicet tum hic, tum in die judicii, *q. d.* Qui credit in Christum, non confundetur, non pudebit, sua fide et spe non frustrabitur; sed certo videbit et assequetur ea quae de Christo credit et speravit, scilicet justitiam et gratiam in hac vita, et salutem ac gloriam in futura. Hoc enim sensu dixit Apostolus cap. v, quod spes in Christum non confundat.

Atque hoc idem est, quod significat *Isaia* dicens: « Qui crediderit in eum (Christum), non festinet, » *q. d.* Fidelis non discurrat huc illuc, ad quaerendum et videndum Christum, uti solent discurrere homines anxii et metu trepidi. « Non festinet » ergo idem est ac si dicat, « non trepidat: » non enim confundetur, sed certo consequetur rem a se creditam et speratam. Itaque in verbo « festinet » est metalepsis. Simili modo loquitur Virgilius de apibus:

Ille intus trepidat: rerum per coeae castra
Discurrit.

Qui enim trepidant, festini huc illucque discurrunt, ut faciunt apes.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Veram causam repulsam Judaeorum a justitia, quam cepit dare cap. praeced. vers. 30, puta *Judaeorum infidelitatem in Christum*, hoc cap. persequitur et perurget Apostolus. Unde primo, usque ad vers. 12, justitia legis opponit et anteposit justitiam Dei, eamque sitam esse docet in fide Christi.

Secundo, a vers. 12, ad finem ostendit Deum ad hanc fidem et justitiam vocasse, non solos Judaeos, sed omnes Gentes, ac proinde eis praedicari debuisse Evangelium, idque probat testimonio *Isaia*, *Davidis* et *Mosis*.

Denique vers. ultimo, ex *Isaia* probat Deum vocare Judaeos ad Christum, sed eos Christo nolle credere, eique contradicere.

1. Fratres, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem. 2. Testimonium enim perhibeo illis quod emulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. 3. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quaerentes statuerunt, justitiae Dei non sunt subjecti. 4. Finis enim legis, Christus ad justitiam omni credenti. 5. Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quae ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea. 6. Quae autem ex fide est justitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in caelum? id est, Christum deducere. 7. Aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum a mortuis revocare. 8. Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo: hoc est verbum fidei, quod praedicamus. 9. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. 10. Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem. 11. Dicit enim Scriptura: Omnis qui credit in illum, non confundetur. 12. Non enim est distinctio Judaei et Graeci: nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. 13. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. 14. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? 15. Quomodo vero praedicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! 16. Sed non omnes obediunt Evangelio. *Isaia* enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro? 17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi? 18. Sed dico: Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum. 19. Sed dico: Numquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit: Ego ad emulationem vos adducam in non gentem: in gentem insipientem, in iram vos mittam. 20. *Isaia* autem auget, et dicit: Inventus sum a non quaerentibus me: palam apparui iis, qui me non interrogabant. 21. Ad Israel autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem.

1. FRATRES, VOLUNTAS QUIDEM CORDIS MEI, ET OBSECratio AD DEUM, FIT PRO ILLIS (JUDAEIS) IN SALUTEM. — Pro voluntate graeco est *ἐθέλω*, id est pro pensus animi affectus, et vehemens desiderium mihi est erga Judaeos, ut salventur. Unde oro et obsecro pro illis, idque, ne putent ipsi haec tristitia de ipsorum repudio et repulsa a Christo me dixisse ex odio, sed potius ex commiseratione. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, & Eusebius.

2. TESTIMONIUM ENIM PERHIBEO ILLIS, QUOD EMULATIONEM DEI HABENT, SED NON SECUNDUM SCIENTIAM, — verum secundum errorem, *q. d.* Judaei Judaeorum zelum errantem pro lege Moisaica tuenda habent, putantque se agi zelo Dei, sed errant; quia vere contra Dei honorem et veritatem agunt, cum fidem et legem Christi, quae vera est lex Dei, oppugnant.

3. IGNORANTES ENIM JUSTITIAM DEI, ET SUAM QUAE-

RENTES STATUERE, JUSTITIA DEI NON SUNT SUBJECTI. — « Justitiam Dei » Paulus intelligit eam, quae nos facit justos, non coram hominibus, sed coram Deo; quae sita est in reconciliatione hominis cum Deo, per fidem Christi, sicuti Judaeorum justitia sita erat in implatione legis coram hominibus. Unde eam Paulus vocat « justitiam suam, » id est ex suis et naturis viribus et legis operibus partam: hinc contra opponitur « justitia Dei, » id est a Deo et Dei gratia proveniens. Pro « non sunt subjecti, » Graeca clarius habent, *οχι υποτάσσονται*, non subdiderunt se illi, non obediunt, q. d. Quia Judaei suam justitiam ex lege quaesierunt, hinc voluerunt se subdere fidei Christi, ac consequenter nec verae justitiae Dei. Hanc enim Deus in fide et obedientia Christi constituit. Unde sequitur:

4. FINIS ENIM LEGIS (EST) CHRISTUS, AD JUSTITIAM OMNI CREDENTI. — Queres, quomodo finis legis sit Christus? Respondet primo S. Augustinus, quia Christus legis umbras implens eam terminavit et cessare fecit. Ita ipse lib. II *Contra advers. legis et Prophet.*, cap. vii, et S. Gregorius, hom. 16 in *Ezech.*

Secundo, Chrysostomus et Photius: « Finis, » inquit, id est perfectio et consummatio legis est Christus, quia quod lex non potuit, scilicet justum facere hominem, hoc fecit Christus. Hebraea enim *כלה* *cala*, perinde ut Graecum *τελος* (id est finis) tam consummationem, quam consumptionem significat.

Tertio, Anselmus: « Finis, » inquit, id est perfectio, legis est Christus, quia scilicet sine fide Christi, lex perfecti et impleri non potuit, nec potest.

Quarto et aptissime, Theodoretus, « Finis, » id est, ut Syrus verit, *סוף* *sache*, hoc est scopus legis est Christus, quia tota lex ad Christum, quasi ad finem, terminum et scopum suum, refertur, tendit, ducit et vocat. Alludit hic eleganter et ingeniose Paulus in Hebraea voce *תורה* *tora*, id est lex, ad radicem *יור* *iar*, id est jacere, sagitare, quasi lex sit sagitta, quae collimat in Christum, quasi scopum suum, idque « ad justitiam omni credenti, » ut scilicet per fidem Christi omnes credentes in eum justitiam assequantur. Fidem hic intellige non nudam et solam, sed quae se in proles spei, poenitentiae et bonorum operum, quasi mater fecunda porrigit et extendit, vide *Can. 3.*

Moraliter S. Augustinus, in *Sentent.*, num. 106: « Finis, » ait, fidelium Christus est, ad quem cum pervenerit currentis intentio, non habet quod possit amplius invenire, sed habet in quo debeat permansere. »

5. MOISES ENIM SCRIPSIT (Levit. xviii, 3), QUONIAM JUSTITIAM, QUAE EX LEGE EST, QUI FECERIT HOMO, VIVET IN EA. — Probat hic Apostolus id quod dixit vers. 3, nimirum Judaeos, eo quod suam ex lege justitiam velint statuere, justitiae Dei, quae sola vera est justitia, non esse subjectos. Probat autem

idipsum ex eo, quod justitia ex lege plane diversa, imo adversa et opposita sit justitiae Dei: tum quia hanc suam justitiam Deus constituit non in lege, sed in fide Christi; tum (quod proprie hic urget Apostolus) quia Moses justitiae legali et justis secundum legem promisit tantum vitam temporalem: Deus vero justitiae fidei, sive fidelibus suis justis promittit salutem et vitam aeternam (1).

Nota: « Facere justitiam quae ex lege est, » sive facere justitiam legalem, est facere et implere praecipua legis. Haec enim praecipua sunt justitiae legalis objectiva, id est sunt ipsum justum legale, sive justum et aequum, quod lex praescribit, quodque legaliter et civice observantem facit justum, ex eo, quod ipse se suis legi et regulis conformet. Hanc ergo « justitiam » legalem « qui fecerit homo, vivet in ea: » vita nimirum spirituali, per justificationem, inquit S. Augustinus, q. d. Paulus: Atqui lex sine fide Christi impleri non potest; ergo tacite monet et indicat lex ipsa, ut Christi gratiam flagitemus: hanc enim sublimperque intelligendam hic et suppleendam relinqueret Apostolus, censet S. Augustinus, lib. *De Spiritu et Lettera*, cap. xxix. Sic fere explicat quoque S. Chrysostomus et Oecumenius.

Verum aptius Theodoretus, Ambrosius, Anselmus sic explicant, q. d. Paulus: Qui fecerit justitiam legis, puta justum, quod lex praescriptum est, hic vivet in ea; hoc est, hic non punietur morte, quam lex transgressoribus sui sepe intendit; vivetque vita temporalis prospera, quam lex servantibus se promittit, *Ezech. xx, Levit. xviii*, supple hic alteram antithesem partem, q. d. E contrario vero, qui fidem Christi amplexus fuerit, hic vivet vita justitiae in hoc mundo, et in futuro vivet vita salutis, gloriae et felicitatis aeternae. Hanc enim antithesim tacite Paulus significat hic et vers. 9.

6 et 7. NE DIXERIS IN CORDE TUO: QUIS ASCENDET IN CAELUM? ID EST CHRISTUM DEDUCERE: AUT QUIS DESCENDET IN ABYSSUM? HOC EST CHRISTUM A MORTUIS REVOCARE. — Nota: *Tu id est*, vel, ut graece est, *ταχιστα*, hoc est, hoc significat, explicat verba *Deuter. xxx, 14*, per significationem allegoricam, uti mox explanabo, q. d. Moses dixit: « Quis ascendet in caelum? » quod allegorice significat: Quis ascendet in caelum, Christum deducere? id est, ut e caelo Christum deducat? « Quis descendet in abyssum? » quod allegorice significat: Quis descendet in abyssum, Christum a mortuis revocare? id est, ut Christum a mortuis revocet? Subaudit enim Paulus (in sua allegoriae Moyses expli-

(1) Videtur in his verbis esse obiectio Iudaei, proventis ad Moysen ipsum: Nonne vero ipse Moyses dicit, observatione legis vivere, seu salvari homines? Respondet Paulus, vers. 6-11, hoc esse quidem verum quandiu valebat legum Mosaicarum auctoritas, sed nunc ostendi faciliorem viam ad salutem perveniendi. Bene tamen coherent omnia, si verba haec Pauli esse dicamus, *κατ' adversarii*.

Ver. 5. Probatur Judaeos non esse subjectos Dei.

calione, quam subdit post, *id est*, et legenti repetendum relinquit *tu quis descendet, et quis ascendet*? Sic enim explenda est haec ejus sententia: Quis ascendet in caelum? id est quis ascendet in caelum, Christum deducere? Quis descendet in abyssum? id est quis descendet in abyssum, Christum a mortuis revocare?

Unde clare Syrus verit: *Quis scandit caelos, et Meschicho*, id est Christum Messiam, *deducit? Quis descendit in abyssum inferorum, et educit Meschicho ex mortuis?* Ubi nota, recte et clare Syrus verit infinitivos Apostoli per praeterita, quia infinitivos Hebraeus ponit vice omnium temporum. Sensus ergo est: Ne dicas, ad certitudinem fidei et ad justificationem opus est Christo presente, ut eum videamus, ejusque aspectum et praesentia saemur et justificemur; itaque ipse vel caelo, vel inferno revocandus est. Non ipse hoc a te peti: propinquus enim et facilis justificationis jam modus est, si in Christum credas mortuum et resuscitatum, licet absentem; et corde ac ore idipsum profitearis, q. d. Ne dicas, o Judae, legi assueta: lex Mosi nobis vicina est, et plana: fides et justitia Christi salutem quidem promittit, sed obscura est et remota; nam erras et falleris, non enim ita se res habet, quia, ut sequitur (1):

8. PROPE EST VERBUM (JUSTITIAE ET SALUTIS) IN ORE TUO, ET IN CORDE TUO: HOC EST VERBUM FIDELI, QUOD PREDICAMUS. — Idque clarius verbis proxime sequentibus explicat Paulus. Hunc genuinum hujus loci esse sensum patet tum ex anteced. et seq., tum ex ipsis verbis Moyses, *Deuter. xxx, 12*, quae hic citat Paulus, quaeque paulo post hic transcribam.

Nota: Apostolus copia et vehementia sapientiae ac spiritus quasi abreptus, et in omnes partes sese versans, ut Judaeis fidem Christi persuadeat, eorum objectiones et difficultates discutit et dispellat, parenthesis hanc interserit more suo, ut dixi *Can. 38*; nam antithesin versus praeced. de justitia Dei opposita justitiae legis, infra demum vers. 9 ponit et explat.

Aliter Chrysostomus hoc explicat, q. d. « Ne dixeris, » id est ne incredibilis tibi videatur incarnatio et resurrectio Christi, et, ut ait Theodoretus, ne sis nimis curiosus in his scrutandis. Unde et Anselmus sic explicat: Ne dicas: Nemo in caelum ascendit, quia hoc est negare Christum ascendisse. Nec dicas neminem descendisse ad inferos, quia hoc est revocare Christum ab inferis, id est negare eum passum esse et descendisse ad inferos. Sic fere et Vatablus: Ne dicas, inquit, o Judae incredule: Quis ascendet in caelum, hoc est Christum ex alto deducere? q. d. Dicere, Quis ascendet in caelum? est velle Christum e caelo in terram evo-

care, et affirmare eum nondum ad nos descendisse. Quis descendet in abyssum, ut inde afferat ad nos Evangelium? id est Christum, est mortuis revocare, q. d. Dicere, Quis descendet in abyssum? est affirmare Christum a morte et inferno, in quem moriens descendit, nondum resurrexisse. Sed haec omnia coartata sunt et implicata.

Longe coartius haec torquent Beza et Calvinus, cum sic explicant: Ne dicas: Quomodo justificabor, ut ascendam in caelum, evadam infernum? quia Christus in caelum descendit, ut tibi vitam sterneret eo ascendendi; atque descendit ad inferos, ut te inde liberaret. Hic enim sensus everit verba Apostoli et Moyses. Illud enim, *quis descendet*, ut alia taceam, optantis est et ambientis, non fugientis, aeque ut *tu quis ascendet*. Primus ergo sensus planissimus est et aptissimus. Citat hic Paulus *Deuter. xxx, 13*. Ubi nota: Pro « quis descendet in abyssum? » Moyses habet, « quis transfretabit mare? » quia Paulus non tam citat litteram et verba Moyses, quam allegorice tantum alludit ad dicta Moyses: unde non per omnia verbum verbo reddit. Hinc nota secundo: Licet Cajetanus, Adamus, Pererius, Toletus putent Moysen ad litteram loqui de Christo et Christi justitia; referunt enim haec ejus verba ad poenitentiam, de qua eodem cap. egerat Moyses, vers. 1: poenitentia enim et dilectio Dei, ac consequenter peccatorum venia, ipsaque justitia sine fide Christi haberi non potest; tamen longe planius est, ut non literaliter, sed allegorice tantum alludat Apostolus ad Moysen. Moyses enim ad litteram, sive in sensu literali loquitur non de Christo ejusque Evangelio, sed de lege data Judaeis, ut patet cum intuenti. Ita Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Abulensis, Soto.

Idque rursus patet ex eo quod ibidem subdit Moyses: « Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum, et e contrario mortem et malum; ut diligas Dominum, etc., benedicatque tibi in terra, ad quam ingredieris possidendam; » quae verba Moysen ad Judaeos suos loqui clarissimum est. Quae ergo hisce verbis Moyses praemittit, dicens: « Mandatum hoc quod ego praecipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum; nec in caelo situm, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad caelum ascendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus atque opere compleamus? neque trans mare positum, ut causeris, et dicas: Quis ex nobis poterit transfretare mare, et illud ad nos usque deferre, ut possimus audire et facere quod praecipit? Sed juxta te est sermo valde in ore tuo, et in corde tuo, » id est habes legem ad manum, ut in corde, id est memoria et mente, eam rumines et ore proloquaris: haec, inquam, verba aeque ac sequentia Moysen ad suos Judaeos literaliter loqui plane certum, evidens et manifestum est: ita tamen ut eadem haec ejus verba allegorice Evangelio ejusque catechumenis et fi-

Chrysostomi et Vatabli oppositio dicitur: 6 locuti estis.

Parentes et hinc adigentes in Paul.

Ver. 8.

Non opus est dicitur: tu praedicat ad justificationem.

Calvini et Bezae explicatio.

Deut. cap. xxx illustratum.

Locutus Moyses ad suos Judaeos cap. xxx Deut.

delibus optime conveniant. Eque enim, imo magis ad manum est omnibus jam Evangelium et fides Christi, quam olim fuerit lex Mosis : ita ut fidem hanc omnes facillime corde, id est mente, complecti, et ore proloqui, itaque justificari et salvari possint. Unde sequitur :

9. SI CONFITEARIS IN ORE Tuo DOMINUM JESUM, ET IN CORDE Tuo CREDIDERIS QUOD DEUS ILLUM SUSCITAVIT A MORTUIS, SALVUS ERIS : — « salvus eris, » scilicet a peccato, et consequenter a morte ac damnatione, per beatam et gloriosam cum Christo resurrectionem. Sive, « salvus eris » hic inchoate per justificationem, complete vero salvus eris in caelo per glorificationem. Haec enim est duplex salus, quam Christus nobis attulit. Hinc patet, fidem justificantem non esse specialem, qua credam mihi in particulari remissa esse per Christum peccata. Apostolus enim non docet, illud esse objectum fidei, esseque credendum, sed hoc, quod scilicet Christus resurrexit a mortuis.

Deus
ad
Christo
nobis
salva
ta.

Non
tantum
fide
retractat
fidei
sine
fide
non
salva
ta.

Nota : Ut quis justificetur, non solum Christi resurrectionem, sed plura alia debet credere de Patre, de Spiritu Sancto et de ipso Christo, scilicet, quod ipse pro nobis sit factus homo, quod sit crucifixus, quod descenderit ad inferos, quod sit Filius Dei, redemptor, etc. Apostolus tamen solum hic ponit resurrectionis Christi articulum, quia ille quasi terminus caeteros praesupponit et complectitur, et difficillime a Judaeis, qui Christum occiderant, credebatur; quem si crederent, factum suum ipsi retractarent, penitentem, et omnia de Christo credenda crederent. Vides ergo Apostolum cum uni rei salutem nostram tribuit, alias res neque necessarias ad justitiam et salutem non excludere : sic, nimirum, cum ipse fidei justitiam tribuit, non excludit spem, timorem, penitentiam, charitatem. Vide *Can. 3.*

10. CORDE CREDITUR AD JUSTITIAM, ORE AUTEM CONFESSIO FIT AD SALUTEM. — *q. d.* Fides cordis valet et necessaria est ad acquirendam justitiam; professio vero fidei, quae fit ore, valet et necessaria est ad justitiam hanc conservandam et augendam, et consequenter ad salutem aeternam promerendam et consequendam.

Ad fidem
necessaria
est
actus
vo
luntatis.

Nota : *in corde*, id est mente et voluntate : licet enim fides sit actus intellectus, tamen ob ejus inevitabilem actusque difficultatem, necessarius est concursus et imperium pie voluntatis, quae intellectui imperet, ut tam obscura et difficilia credat; eoque actus hic fit liber et meritorius. *Cor ergo hic et voluntate et intellectu capitur Eccli. cap. XXI, vers. 29 : « In ore fatuorum, cor illorum; et in corde sapientium, os illorum. » Et Osee vii, 11 : « Factus est Ephraim quasi columba seducta, non habens cor. » Sic dicitur :*

Deus
suum
nominat.

Cor sapit, et primo loquitur, sed commovet iram, Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Veteres enim putabant, mentis et sapientiae sedem,

aut certe fontem esse in corde; uti est ira in felle, amoris in jecore.

Hinc patet necessitas honorum operum. Apostolus enim non solum fidem, sed etiam professionem fidei (qua utique heroicum est fortitudinis et pietatis opus) quasi ad salutem necessariam, hoc loco requirit. Hoc telum et argumentum ut defugeret quidam Illyricanus in colloquio Altenburgensi, hanc Apostoli sententiam ita vertit, *Ore confessio fit de salute*; sed imperite et inepte. Sicut enim corde creditur non de justitia, sed ad justitiam : sic et ore confessio fit non de salute, sed ad salutem; hoc enim exigit antithesis Apostoli, et hoc significat Graecum *eis*, scilicet, *in*, vel *ad*, non autem, *de*.

Per
hoc
telum
so
civitas
honorum
operum.

Secundo, hanc versionem repugnare Apostolo, patet ex voce *enim*, quae dat causam praecedentem, cur scilicet dixerit : « Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, salvus eris. » Hujus enim sui dicit rationem, et causam Apostolus mox subdit dicens : « Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. » Ex hac enim propositione recte sequitur : ergo « si corde credideris et ore confitearis, salvus eris. » Quis non videt hic utrobique tam in antecedente, quam in consequente salutem non soli fidei, sed etiam professioni fidei tribui, ipsamque neque ac fidem salvare, et salvos nos facere.

Nota secundo : Hanc propositionem Apostoli licet invertere et transponere hoc modo : « Corde etiam creditur ad salutem, et ore quoque confessio fit ad justitiam; » antequam enim quis adultus baptizetur et justificetur, ore profiteri debet fidem Christi. Aptius tamen Apostolus fidei cordis tribuit justitiam, professioni vero oris salutem : quia fidei et penitentiae proprie respondet justificatio, professioni vero salutis, uti patet in Martyribus, qui per fidei professionem, salutem et gloriam aeternam adepti sunt. Adde, Apostolus justitiam et salutem fere pro eodem accipit. Est enim justitia satus inchoata, et salus est justitia completa; suntque haec duo connexa : justitia enim justum perducit ad salutem. Unum ergo sub alio intelligit Apostolus, ut patet ex sequentibus. Sic cap. seq. vers. 3, ait reliquias Israeliticas factas, id est justificatas esse. Denique hinc S. Augustinus, lib. I *De Fide et Symbolo*, docet fidem exigere officium non tantum cordis, sed et linguae, scilicet fidei professionem.

Fide
cordis
justitia,
professio
ad
salutem.

Ita S. Gordius martyr, cum ob idem Christi damnatus esset ad rogam, multique ei condolebant flerent, dixit : « Nolite flere super me, sed super inimicos Dei, qui ignem nobis parant, sed super gehennae incendia thesaurizant. Ego pro nomine Domini mille mortes, si necesse sit, adire paratus sum. » Cumque alii instarent, ut Christum ore saltem negaret, corde retineret : « Linguae, inquit, quam Christi beneficio retineo, adduci non potest, ut auctorem suum neget. Corde cre-

dimus ad justitiam, ore ad salutem confitemur. » Ergo vultu alacri in ignis supplicium volens se commisit. Testis est S. Basilius, serm. *De Gordio Martyre*.

Sic Eleazarus sub Antiocho jussus porcinae contra legem comedere, cum amici aliam carnem ei afferrent, ut simularet eam esse porcinae, eamque comedens mortem evaderet : « Non, inquit, elati nostrae dignum est fingere, ut multi adolescentes propter meam simulationem decipiantur. Nam etsi in presenti tempore supplicii hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus, nec defunctus effugiam. Quamobrem fortiter vita excedentis, senectute quidem dignus apparebo; adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo ac fortiter pro gravissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar, » II *Machab. vi, 24.*

Ver. 11.

11. DICIT SCRIPTURA (*Isaia XXVIII, 16*) : OMNIS QUI CREDIT IN ILLUM, NON CONFUNDETUR. — non deficiet, non frustrabitur sua fide et spe, sed justitiam et salutem speratam omnino assequetur. Hebraea est וְיִשְׁרָאֵל לֹא יִכְאֵב, id est non festinabit, hoc est non confundetur : pudibundi enim dum confunduntur, festinant ut abeant, seque abscondant praevideore. Forte pro *lo iachis*, Septuaginta legerunt יִכְאֵב לֹא יִכְאֵב, id est non confundetur. Hic clarum est sub fide professionem quoque fidei, ac consequenter bona opera intelligenda esse. Vult enim probare Apostolus id quod dixit, scilicet : « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. » Id probat ex *Isaia*, qui dicit : « Omnis qui credit in illum (Christum), non confundetur. » Ergo cum ait : « Omnis qui credit, » subaudi, et qui ore profitetur, quique obedit Christo, hic non confundetur, sed salvus erit. Tam enim Apostolo hic probandum est, professionem fidei, quam fidem ipsam requiri ad justitiam et salutem. Sic vulgo dicimus, si credideris huic advocato, causam obtinebis : si credideris, id est si illi obediveris, si ejus consilium secutus et executus fueris. Vide *Can. 3 et 4.*

Ver. 12.

12. NON EST DISTINCTIO JUDEI ET GRECI. — Urget Apostolus in verbis *Isaie* vocem *omnis, q. d.* Omnis sive Judeus, sive Graecus, qui credit in Christum, hic salvus erit. Deus enim in negotio justitiae et salutis non distinguit, non curat, an Judeus sis, an Graecus, id est Gentilis. Dicit hoc contra Judeos, qui sibi solis justitiam, curam et amicitiam Dei arrogabant. Transit ergo hic Apostolus a priori capitis parte (qua huicque probavit veram justitiam consistere in fide et obedientia Christi, ideoque Judeos Christo incredulos a justitia excidisse) ad alteram partem, qua probat Gentium vocationem. Sanxit enim decrevitque Deus, ut Gentes fideles Judeis incredulis exclusi succederent in Dei Ecclesia, justitia et salute.

Ver. 13.

13. IDEM EST DOMINUS OMNIUM, DIVES IN OMNES

QUI INVOCANT ILLUM. — « Dives, » id est affluens, liberalis, munificus, et copiose suae gratias suaeque dona claripens. Est metaphorsus.

QUICUNQUE INVOCAVERIT NOMEN DOMINI, SALVUS ERIT. — Vides salutem, quam vultus 11 tribuit fidei, hic tribui invocationi Dei. Quicunque ergo invocaverit Deum prout oportet, scilicet cum debita fide, spe, contritione et charitate, hic salvus erit. Alioquin enim certum est Turcas, haereticos et improbos Christianos, etiam si Deum invocent, non salvandos, sed damnandos esse. Porro hanc sententiam citat Paulus ex *Joel, ii, 32.*

Nota : Apostolus hic opponit Dei invocationem fidei internae. Unde sub invocatione professionem, gratiarum actionem, laudem, votum, sacrificium, juramentum omnemque externum cultum Dei intelligit : sicut eundem intelligit nomine juramenti, *Psal. LXII, 12 et alibi*. Est synecdoche.

Invocatio
Dei hic
oportet
sicut

14. QUOMODO ERGO INVOCABUNT, IN QUEM NON CREDIDERUNT. — Torquent haec Novantes contra invocationem Sanctorum : Si, inquit, in Sanctos non credimus, sed in Deum, quomodo eos invocabimus? Respondeo : Vox *ergo* significat hanc sententiam referri et inferri ex praecedenti sermone Joelis, qui habet : « Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. » Hic ergo repetendum est *in nomen Domini*, hoc modo : « Quomodo invocabunt nomen Domini, in quem non crediderunt? » *q. d.* Quomodo invocabunt Deum, quasi Dominum et auctorem salutis eorum. Nam alioquin etiam *in invocari* hominibus tribui, cum eorum opem imploramus, patet *Isaia XXXIV, 12; Osee VII, 11*. Et sic Sanctos invocamus, non quasi auctores, sed quasi opitulatores et intercessores nostros apud Deum (1).

Ver. 14.
Novantes
hanc lo
cutionem
contra
vocationem
Sancto
rum.

QUOMODO ERGO? — *q. d.* Si non solis Judeis, sed omnibus sine discrimine Gentibus Deum invocantibus a Deo promissa est justitia et salus : ergo necessaria est omnibus fides, et fidei praedicator. Nemo enim potest invocare Deum et Christum, in quem non credit. Nemo autem credere potest, nisi ei annuntietur et praedicetur quid credendum sit, quidque credi velit et jubeat Deus. Sensim enim et gradatim eo tendit Apostolus, ut ostendat, non solis Judeis, sed et quibusvis Gentibus (Deo ita ordinante) praedicandum esse Evangelium, ut non mirentur Judei, si ipse Paulus non Judeorum, sed Gentium sit Apostolus, praedicator et doctor.

Discrimen
inter
Judeos
et
Sancto
rum.

(1) Inferit Apostolus ex vers. 13 recte Evangelium praedicari et Judeis et Gentilibus. Deus enim omnibus suis piis cultoribus promisit salutem, sive natione sint Judei, sive Gentiles; ergo etiam omnibus, non habita gentis natione, offerenda est salus, quod fit praedicatione Evangelii. Eleganti sorte attur Apostolus, ab effectis ad causas progredientem, ad confirmandam sententiam.

Nota : Apostolus hanc interrogationem educit quasi consequentiam ex versu praeced. Ibi enim dixit : « Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit ; » ex illa propositione hic infer : « Quomodo ergo invocabit, in quem non crediderunt ? » *g. d.* Si, ut salvi sint homines, debent invocare Deum Salvatorem, ergo prius in eum credere eumque agnoscere debent, tanquam suum salvatorem. Nemo enim invocet eum, in quem non credit, quem non agnoscit, utpote a quo nihil opis vel auxilii sperat.

Interrogatio ergo haec : « Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ? » resolvenda est in negationem hoc modo, *g. d.* Ergo necesse est credere in Deum, ut eum invocent, quia nemo potest invocare Deum, in quem non credit. Si ergo generalis est, omnibusque Gentibus communis haec Dei invocatio, erit pariter iisdem et fides huiusmodi praedicatio communis. Destrui hic Paulus errorem Iudeorum, qui uti sibi solis iustitiam, ita et fidem et praedicationem Evangelii arrogabant. Contrarium enim hic ipse docet, nimirum omnibus Gentibus praedicandum esse Evangelium, ut credant et justificentur ac salventur ; et quia Deus dives est in omnes qui invocant illum : si in omnes, ergo tam in Gentes quam in Iudeos.

15. QUOMODO CREDENT EI QUEM NON AUDIERUNT? QUOMODO AUTEM AUDIENT SINE PRAEDICANTE? QUOMODO VERO PRAEDICABUNT, NISI MITTANTUR? — Est climax, sive elegans et nervosa gradatio, qua, ex eo quod Deus per Joelem omnibus se invocantibus salutem promiserit, colligit Apostolus omnibus Gentibus praedicandum esse Evangelium. Probat autem sic : Deus est dives in omnes, vultque omnes salvare ; atqui salvari non possunt nisi Deum invocent, invocare non possunt nisi in eum credant, credere non possunt nisi ejus praecones audiant, audire non possunt nisi praecones praedicent, praedicare hi non possunt nisi mittantur ; ergo a primo ad ultimum colligendum est, quod Deus qui vult omnium Gentium salutem, voluerit et decreverit mittere praecones suos, puta Apostolos, ad omnes Gentes, ut eis praedicent Evangelium, per quod ipsae credant, justificentur et salventur.

Nota *quomodo praedicabunt, nisi mittantur?* utique non a rege aut civili magistratu, sed a Deo, qui ministros suos mittit, ut vocet homines ad fidem, iustitiam et regnum suum ; hoc enim solius est Dei. Hinc patet neminem esse audiendum, nisi legitime mittatur ad praedicandum a Deo, ut satis patet ex Isaia, quem citat hic Apostolus. A Deo, inquam, vel proxime et immediate, et tunc opus est miraculis, vel signis supernaturalibus, quibus is qui mittitur, hominibus probet se mitti a Deo ; vel mediate, ut nimirum mittatur a Christi vicariis et successoribus, scilicet Pontificibus et Episcopis, uti ordinarie fit ex institutione Christi. Vide dicta cap. 1, vers. 1.

Interrogatio haec Pauli resolvable in negationem.

Non est regum aut civium magistratum iustitiae praedicatio.

Nota secundo : Pulchre hic Paulus describit ordinem justificationis, sive ordinem rerum, quibus pervenitur ad iustitiam et salutem. In hoc enim ordine primo, est missio praedicatorum ; secundo, ipsa Evangelii praedicatorum ; tertio, audientium fides ; quarto, eorumdem invocatio et cultus Dei ; quinto, salus, tum praesens, scilicet justificatio a morbo peccati, tum futura, scilicet liberatio a morte et corruptione per gloriam caelestem.

SICUT SCRIPTUM EST (ISAIA LIII, 7) : QUAM SPECIOSI PEDES EVANGELIZANTIAM PACEM, EVANGELIZANTIAM BONA! — Sensus est : quam pulcher, suavis et gratus erit adventus et discursus annuntiantium Evangelium, ejusque bona et leta nuntia, scilicet pacem eum Deo, gratiam, iustitiam et salutem ! seu : quam grati et accepti erunt auditoribus suis Apostoli, haec bona hominibus per totum orbem annuntiantes et evangelizantes ! Est synecdoche ; pars enim pro homine ponitur : pedes ergo evangelizantium sunt homines, puta Apostoli discurrentes et evangelizantes per totum orbem.

Notat pulchre Toletus Apostolorum pedes posse laudari, primo, a velocitate, qua celerrime discurrent per totum orbem ; secundo, a fortitudine ; tertio, a munditia ; sed quarto et maxime a specie ; quia non armis, non minis, sed specie et pulchritudine, id est suaviitate sanctissimae vitae et doctrinae, efflicatior hominum mentes ad fidem traxerunt, quin et reges, philosophos et Barbaros, hominesque sceleratissimos converterunt, idque toto mundo et brevissimo tempore, quod ingentis miraculi instar est. Species ergo haec pedum significat splendorem sapientiae, doctrinae, virtutis et pietatis Apostolorum. Et hujus rei symbolo docet Origenes Christum lavisse pedes Apostolorum in ultima cena, tumque impleri cepisse hoc Isaiae vaticinium.

Nota : In Isaia pro *quam speciosi*, hebraice est *וְנָחַל מַחְמָה נָחַל* : quod Toletus et alii alii verunt, *quam desiderabiles et concupiscentes sunt pedes evangelizantium!* ut *נָחַל* navi sit *niphath* a radice *נָחַל* *ava*, id est affectavit, desideravit, concupivit. Verum doctiores Hebraei censent *נָחַל navi* non esse *niphath*, sed *cal* ; idque ita esse patet ex eo, quod litera *navi* in *navi* habeat *camets*, uti verba in *cal* habent. Si enim esset *niphath*, deberet habere *charic* vel *patach*. Rursum id patet ex Septuaginta, S. Hieronymo, Pagnino, Aria et aliis passim qui vertunt, *quam pulchri et speciosi pedes!* Radix ergo *נָחַל navi* est *נָחַל nava*, quae uti litteris, ita et significatione affinis est, et alludit ad radicem *נָחַל nava*. Sicut enim *ava* significat desiderare et concupiscere, ita *nava* significat esse amicum, jucundum, decorum, formosum, pulchrum, volupe, gratiosum, quodque invitat et adlanditur, allabescit et incitat ad concupiscendum ; ac proinde *nava* recipit saepe litteram *aleph*, ut significetur ista relatio et mutua benevolentia, qua res pulchra et amena excitat sui

Ordo justificationis et rerum, quibus pervenitur ad iustitiam et salutem.

Quales Apostolorum pedes.

Quales Septuaginta loquuntur loco.

Non Hebraei dicunt desiderabilia, et speciosa.

cupidinem et desiderium, ac vicissim cupido et desiderium fertur et rapitur in rem pulchram et amenam.

Tales ergo fuerunt pedes Apostolorum, ipsique Apostoli, qui sua gratia, decore et venustate eloqui ac morum mundo fuerunt grati, accepti, concupiti et desiderati, omnesque in sui et Christi amorem et reverentiam rapuerunt.

Septuaginta, pro *quam speciosi*, vertunt *ut speciosi*, id est *sicut homo super montes, pedes annuntiantis auditum*. Vocabulo *speciosi*, ait S. Hieronymus, significatur tempus, pulchritudo, cura, sollicitudo evangelizantium. Unde Tertullianus, lib. IV *Contra Marcionem*, cap. XII, legit : « Adsum dum hora est, in montibus, ut evangelizans auditionem pacis. » Idem vero, lib. V *Contra Marcionem*, cap. II, legit, « quam tempestivi pedes evangelizantium pacem ! » S. Cyrillus, *speciosi* accipit pro *vera*, *g. d.* Sicut ver, quod post hiemem pura luce fulget super montes, homines exhilarat, omnes agros et montes versicoloribus complet floribus, et facit omnia vernantia mira amenitate ; sic Christi et Apostolorum adventus omnia fecit vernare et florere celestibus virtutibus et ornamentis. Ita Cyrillus. Unde S. Ambrosius, epist. 11 ad *Trenarium*, secundum Septuaginta legit, *tanquam maturitas in montibus*, atque sic explicat : « Christus nobis, inquit, tanquam maturitas advenit, ut nihil acerbum, nihil immaturum in nostris consiliis sit, nihil immitte, nihil asperum in operibus ac moribus. » Et Tertullianus, lib. V *Contra Marcionem*, cap. V, legit, « quam maturi pedes evangelizantium bona ! »

Verum mihi omnino verisimile est, jam olim corruptos esse codices Septuaginta ; videntur enim ipsi pro *ut speciosi*, uti corrupte jam legimus, verisimiliter *ut speciosi*, quam *speciosi*. Sic enim habent Hebraea, et S. Paulus hic, qui sequi solet Septuaginta. Hujus quoque rei indicium est, quod Tertullianus alias legit, *dum hora est* ; alias, *quam tempestivi*, vel, *quam maturi pedes*. Ubi satis insinuat quaedam exemplaria Graeca legisse *ut speciosi*, quaedam *ut speciosi*, indeque ipse falsus esse, putans *ut speciosi* ab *speciosi* deductum et corruptum esse, ac significare tempestivos, vel maturos, cum significet speciosos et pulchros, ut patet ex Hebraeo.

16. SED NON OMNES OBEDIUNT EVANGELIO. — Occurrit Paulus objectioni. Dicit enim quis Iudeus : Si tam speciosi sunt pedes et voces Apostolorum, cur tam multi eis non credunt, cur Iudei plerique eos explodunt ? Respondet Paulus, causam esse, quod multi suis vitis, aut suo iudaismo affixi, nolint credere et obedire Evangelio, ideoque oculos, aures et animum avertant ab hac specie et pulchritudine Evangelii et evangelizantium.

ISAIAS ENIM DICIT. — Probat hic Paulus non omnes credere Evangelio, ex Isaia, qui cap. LIII, vers. 1, dicit : « Domine, quis creditit auditui nostro ? » *g. d.* Domine, quam pauci crederunt nostrae praedicationi !

Nota : *is enim* significat hic causam non rei, sed sermonis, sive propositionis. Dat enim causam non incredulitatis et inobedientiae Iudeorum, sed veritatis et certitudinis propositionis, sive cur haec propositio et assertio Pauli, « non omnes obediant Evangelio, » sit vera, certa et infallibilis. Praedictio enim Isaiae, qua inobedientiam et incredulitatem Iudeorum praedixit, non fuit causa hujus inobedientiae et incredulitatis ; sed fuit causa cur haec propositio vere et certo asserti possit, nimirum quod Iudei sint increduli et inobedientes. Hoc enim praedixit Isaia, vel potius Spiritus Sanctus, qui falli aut fallere nequit. Simile est, si dicam : hic homo est homicida, nam id ipsum testantur Petrus et Paulus ; hoc enim testimonium non est causa cur hic homo sit, sed cur vere asserti et vocari possit homicida.

DOMINE, QUIS CREDITIT AUDITUI NOSTRO? — hoc est, sermoni nostro, quem scilicet nos Apostoli a Deo et Christo audivimus ; ita Ambrosius ; aut potius, ut Chrysostomus, quem ipsi a nobis evangelizantibus audierunt : sequitur enim, « ergo fides ex auditu. » Loquitur Isaia in persona Apostolorum, *g. d.* Pauci admodum ex Iudeis crederunt nostro sermoni nostraeque evangelizationi. Est hebraismus ; *שָׁמְעוּ* *schemua* enim, id est *auditus*, ponitur pro praedicatione, quae auditur, tanquam actus pro suo objecto. Vide *Can. 30*.

17. ERGO FIDES EX AUDITU : AUDITUS AUTEM PER VERBUM CHRISTI. — Infer Paulus ex verbis Isaiae citatis suam propositionem, quam proposuit vers. 14, scilicet neminem posse fide credere, nisi prius id quod credendum est sibi proponi et praedici audiat. Hoc probat ex Isaia, qui ait : « Domine, quis creditit auditui nostro ? » Inde enim sequitur, quod fides qua credimus Christo et Evangelio, sit ex auditu : auditus autem sit per verbum Christi, » puta per praedicationem Apostolorum, qui quasi legati missi a Christo, ejus verbum praedicant.

Minus recte aliqui sic explicant : « Per verbum Christi, » id est, inquit, ex mandato Christi, qui Apostolos mittit, ut praedicent, itaque Gentes audiant Evangelium.

18. SED DICO, NUMQUID NON AUDIERUNT? — *is sed* idem valet quod *jam vero*, vel *quoniam vero*. Instat enim et perurgit Apostolus id quod dixit, scilicet fidem esse ex auditu, et auditum esse per verbum Christi, *g. d.* Dixi fidem debere nasci ex auditu, auditum autem debere nasci ex praedicatione verbi Dei et Christi : jam vero, vel quoniam vero, dico et interrogo : Numquid non de facto hunc auditum habuerunt, numquid non audierunt Evangelium omnes gentes? *g. d.* Omnino audierunt, nam « in omnem terram exivit sonus eorum. » Hisce enim omnibus probat Apostolus, contra Iudeorum opinionem, Gentibus praedicandum esse Evangelium (1).

(1) Vers. 18 : Nunc autem quero, an non audierunt

Instit expletus et illustratus.

Fides ex auditu et praedicatione.

Nota primo: « audierunt, id est partim audierunt, partim audient, uti mox clarius ostendam. Rursum, « audierunt, » supple, non Judæi, ut aliqui volunt, sed Gentes; de his enim sequitur: « In omnem terram exivit sonus eorum. » Nam de Judæis subdit vers. 49: « Numquid Israel non cognovit? »

Ob tres causas dubitant etiam illi quando Apostolus, in Gentibus licet prædicare verbum Dei.

Nota secundo: Hec opinio, quod Judæis solis prædicandum esset Evangelium salutis, quodque ipsi soli essent vocandi a Messia ad ejus regnum et Ecclesiam, non autem Gentes, ita insecit Judæorum animis, ut et S. Petrus et Apostoli quandoque dubitarent, ut patet Actor. x. an Gentibus licet prædicare Evangelium; idque primo, quia Abraham et semini ejus, non autem exteris, promissus erat Messias; secundo, quia hæc solus Judæi habuerant Ecclesiam Dei: unde eam transferendam esse ad Gentes videbatur incredibile; tertio, quia Judæi Gentes quasi idololatras et incircumcisos oderant, et quæ hæc gratia omnino indignas esse censebant.

Et quidem (græcè πικρόν, id est atqui, ut vertit Valartus et Erasmus. Simile vidimus cap. ix, vers. 20, q. d. Atqui, vel imo vero, David Judæus licet, testatur omnes gentes audivisse prædicationem Evangelii, cum Psal. xviii, ait:) IN OMNEM TERRAM EXIIT SONUS FORUM.

Quis sit sensus literalis hujus versuuli Davidi?

Quæres, quis sit hujus versuuli Davidici sensus literalis; et an de facto hoc tempore, quo hæc Paulus scripsit, vox et prædicatio Apostolorum exiit in omnem terram, et in omnes gentes?

Primo, S. Chrysostomus et Theophylactus putant prædicationem Evangelii factam esse apud omnes gentes ante excidium Hierosolymæ per Titum. Huic sententiæ favet quod de S. Thoma Apostolo (hesle S. Stapletono in ejus Vita) scribunt veteres, eum plurimis et remotissimis, etiam Indiae populis evangelizasse. Unde et Emmanuel Nobrega, Societatis nostræ in Brasilia Provincialis, scribit in Brasilia extare in ripa fluminis vestigia pedum hominis sancti, qui ut infideles se persequentes effugeret, super fluvium ambulavit et pertransiit, eumque ab incolis vocari Zome, qui non videtur esse alius quam S. Thomas. Rursum clarius est quod scribit P. Nicolaus Trigantius in Expediti. Sinens, lib. 1, in fine, S. Thomam convertisse Sinenses, idque constare ex Breviario Chaldaeo Ecclesiæ Malabaricæ S. Thomæ, quod sic habet: « Per D. Thomam Sinæ et Æthiopes conversi sunt ad veritatem. » Unde et Episcopus Ecclesiæ Malabaricæ se vocare solet « metropolitam Indiae et Chinæ. » Denique Josephus Acosta, lib. 1 De Novo orbe, cap. xi, docet Indas veteribus fuisse cognitum. Christus enim suos Apostolos misit per totum orbem, Matth. xxviii, 19: « Euntes, ait,

doctrinam Evangelii, id nempe Judæi, qui non obsequuntur? Hanc excusationem non valere, statim subiungit verbis et Psalm. xix, 5, desumptis.

docete omnes gentes; » cui præcepto obedientia ipsi, post Christi ascensionem inter se orbem diviserunt, et quisque provincias et gentes sibi assignatas adiit et convertit. Hoc de plerisque et potioribus eo tempore provinciis verum est, non tamen universim de omnibus omnino. Quocirca:

Secundo, negat hoc S. Chrysostomi dictum Augustinus, epist. 80 ad Hesych., Anselmus, Origenes et alii. Idque recte negari patet ex regionibus et populis Indiae Occidentalis, ac quotidianis in ea Hispanorum navigationibus, quibus hoc sæculo novæ gentes plurimæ et maxime, hæcenus incognitæ, repertæ sunt, quæ nihil de Christo et Evangelio audierunt.

Tertio, Ambrosius et S. Thomas dicunt quod ad omnes gentes olim pervenerit fama Evangelii, licet non prædicatio, nec fundatio Ecclesiarum. Sed hoc non satisfacit, nec videtur verum, uti navigationum, de quibus jam dixi, experientia constat.

Alii sic explicant: « In omnem terram, » scilicet Romanis subjectam, et nobis nostroque orbi cognitam, exiit sonus et prædicatio Evangelii.

Verum respondeo et dico Psaltem, Psal. xviii, (ut patet ex ipsis ejus verbis planis et apertis) ad litteram loqui de caelis materialibus, qui per universum orbem sua pulchritudine, motu, magnitudine, stellarum varietate, splendore, influentiis enarrant et enarrant semper gloriam Dei: in sensu tamen allegorico, quem maxime intendit hic Spiritus Sanctus, loquitur Psaltes de Apostolis eorumque prædicatione.

Cæli ergo, qui enarrant gloriam Dei, non literaliter, uti vult Toletus et alii, sed allegorice sive symbolice, sunt Apostoli alique præcones Evangelii: horum sonus exiit partim, partim exhibit in omnem terram. Paulatin enim impletum est, et etiamnum impletur hoc Davidic valcinitium. Præteritum ergo hic ponitur pro futuro, prophætico more, ob rei futuræ certitudinem: quod enim Prophætæ futurum prædicant, tam certo fiet ac si jam factum esset. Hæc enim omnibus tantum probat Apostolus, ut dixi, non solis Judæis, sed omnibus Gentibus prædicatum aut prædicandum quandoque esse Evangelium.

19. Sed dico (q. d. Quin vero, vide dicta vers. 18): NUMQUID ISRAEL NON COGNOVIT? — scilicet Gentibus etiam prædicandum esse Evangelium. Licet enim hoc scire nolit et invidet, scire tamen debuit et potuit ex Mose et Isaia, qui hoc prædixerunt, ut patet ex eorum verbis, quæ hic cito et subnecto. Ita Origenes, q. d. Adeo verum est Gentibus prædicandum esse Evangelium, ut idipsum futurum Prophætæ Judæis prædixerint, ideoque Judæis hoc ipsum cognitum est aut esse debet.

Aliter hæc exponit S. Chrysostomus, ita scilicet, q. d. Paulus: Numquid Israel non audivit Evangelium? numquid non ejus viam et efficaciam cognovit? q. d. Omnino audivit, omnino cognovit.

Quod ad omnes gentes pervenerit, vel perveniat, etiam de Evangelio prædicato.

Sensus literalis Davidici, est libere loqui allegorice de Apostolis.

Vers. 18. A populo sine pietate, dicitur de Evangelio.

vis, sed sua pertinacia et obstinatione non vult illi credere illique obedire

Verum priorem sensum esse genuinum, patet ex sequentibus Mosis et Isaia verbis, quibus significant Judæos ex Gentium vocatione ad invidiam concitandos esse.

PRIMUS MOSES DICIT (Deuter. xxxii, 21): EGO AD EMULATIONEM VOS ADDUCAM (hoc est ego Deus vos, o Judæi, qui repellitis Evangelium, ad iram et invidiam concitabo) IN (id est per) NON GENTEM (puta per Gentiles, qui non fuerunt hæcenus gens mea; quos ad Christi gratiam vocabo, vobisque, o Judæi, in hac gratia et Ecclesia mea præponam), IN (id est per) GENTEM INSPIENTEM (puta per Gentiles, qui hæcenus insipienter vixerunt, et stulte adorantur idola), IN IRAM VOS MITTAM, — bitem et invidiam jam dictam vobis commovebo, q. d. Ego Deus per Christum et Apostolos vocabo ad salutem homines viles, puta Ethnicos, Paganos et Barbaros, quos ne gentis quidem appellatione dignamini, o Judæi, sed belluas potius, vel canes, soletis appellare. Unde vos verecundati ad imitationem eorum provocemini, si sani et sapientes sitis; sin minus, ad emulationem et indignationem concitemini, uti re ipsa futurum prævideo et prædico. Ita S. Hieronymus ad Fabiolam, tract. de 42 mansionibus Hebræorum in deserto, mansione ultima.

20. ISAIAS AUTEM AUDET, — audacter et libere loquitur, non veritus smorum offensionem. Nam propter hæc et similia libere et animose a se dicta et prophetata serra dissecuit Isaias a Manasse et Judæis, ut habet certissima traditio Hebræorum, ait S. Hieronymus, lib. xv in Isaia, in fine. Idem tradit et canit Tertullianus, lib. III Contra Marcionem, dicens:

Quem (Isaiam) populus sectum ligno, sine labe reperiunt, immertum deænis crudeli morte peremit.

Isaia et Isaias populus gentium convertentem.

Ex eo quod Tertullianus ait sectum ligno, colligas Isaiam lignea serra dissecutum fuisse, itaque lignæ crucis Christi typum pretulisse.

INVENTUS SUM (id est inveniar: prophætice enim ponitur præteritum pro futuro, per cognitionem, fidem, amorem, sequelam et cultum) A NON QUERENTIBUS ME (puta a Gentibus, quæ antea non me, sed idola sua querere, consulere et colere solebant. Per Apostolorum ergo prædicationem) PALAM APPARUI US, QUI ME NON INTERROGABANT, — puta illis ipsis Gentibus, quæ non me, sed suum Jovem, Martem, Venerem consulabant et interrogabant.

21. AD ISRAEL AUTEM DICIT. — Nota: Tò ad Israel Erasmus vertit, contra Israel; sed melius alii vertunt, de Israel autem dicit: hoc enim sepe significat Hebræum יִשְׂרָאֵל, cui respondet Græcum Ἰσραήλ, et Latinum ad. Sic Hebr. cap. 1, vers. 7, dicitur, « Ad angelos (hoc est de angelis) dicit: » imò יִשְׂרָאֵל et potest accipi pro tunc datusi. Unde Syrus vertit, יִשְׂרָאֵל Israel, id est Israeli autem dicit.

TOTA DIE EXPANDI MANUS MEAS AD POPULUM NON CREDENTEM, ET CONTRADICENTEM. — q. d. Toto tempore, quo ego Christus cum Judæis versatus sum, sed maxime in cruce, ait Theodoretus in Isaia lxx, expandi et quotidie expando manus meas, quasi profundens in eos mea munera, ut eos ad me alliciam, eosque in sinum fidei ac gratiæ mee recipiam; apud Judæos enim totam vitam docendo insumpsit Christus, plurimaque miracula fecit ipse et Apostoli; ut tacam oracula Scripturæ per quæ assidue Deus ad Christum eos vocavit et vocat, Christumque eis demonstravit et demonstrat. Sed frustra: Judæi enim Mosis sui præfidentes, et judaismo suo affixi, Christum agnoscere nolunt, ait S. Chrysostomus, Ambrosius; Origenes et alii.

Christi amor et benevolentia ergo Judæos.